

Konuya girmeden önce, izninizle bir hususa açıklık getirmek istiyorum.

Biliyorsunuz, Türkçe'de konumuzla ilgili değişik kelimeler bulunmaktadır. Bir bölümü Osmanlıca ya da Eski Türkçe'den gelme bu kelimeler, çoğu kez birbirleriyle karıştırılmaktadır. Sözünü ettiğimiz kelimeler "gelenek", "görenek", "örf", "âdet" ve "töre" kelimeleridir.

Bu kelimeler hem kökenleri, hem yapıları, hem de kullanımları yönünden incelemeyi gerektirmektedir. Konuyu dağıtmamak bakımından bunlara kısaca değineceğiz.

"Örf" ve "âdet" kelimeleri Arapça'dan gelme olup, birbirinin müteradifi, yani eşanlamlısı halinde bizdeki "görenek" karşılığında alınmıştır. "Anane" kelimesi de aynı orijindir ve "gelenek" anlamındadır.

"gelenek" ve "görenek" kelimelerinin her ikisi de Türkçe'dir, gel- ve gör- fiil köklerinden -enek isim yapım ekiyle türetilmiştir. Anlamı, toplumda eskiden beri süregelen ve toplumun kimliğini oluşturan usul ve alışkanlıklar demektir.

"Töre", Eski Türkçe'den gelir. Milli özellik kazanmış gelenekler bütünü anlamındadır.

Ancak, "gelenek" ve "görenek" kelimeleri eşanlamlı gibi görünürlerse de, aralarında önemli nüanslar belirmiştir. Bir kere "gelenek" (anane), tarihî bir derinliği, uzun bir süreci ifade eder. Kurallaşmıştır. Daha yavaş değişir. Nesiller arasında sosyo-kültürel bağlar oluşturur, "görenek", daha yakın zamanlara ait yaklaşımlar, usul ve alışkanlıklardır. Alan ve etkileri dar, değişimi hızlıdır. Görenekler, ancak millî tarih süreci içinde kurallaşıp gelenekleşebilirler.

(11) Bak. Aynı eser, s.193-194

Her ikisi de zaman içinde değişebilir, terkedilebilir. Ama yerlerini mutlaka yenilerine bırakırlar. Diğer bir ifade ile, gelenek ve greneksiz toplum hayatı düşünülemez. Toplum bireyleri arasında sevgiyi, saygıyı, hoşgörüyü, birlik ve beraberliği, millî duygu ve iradeyi, insan değerleri yaratan "imento" onlardır.

Biliyorsunuz ki biyografik bir araştırma, konu aldığı şahsiyetin öncelikle yaşadığı yöreyi ve dönemi bilimsel bulgularla tespit etmek zorundadır.

Durum, Karacaoğlan için de aynıdır.

Elimizdeki deliller her ne kadar O'nun Őiirlerinden harekete mecbur kılıyorsa da, yalnızca Őairlerin Şiirlerindeki ifadeye dayanmak, bizce, araştırmayı her zaman doğruya gtrmeyebilir. Ömründe Ağrı Dağı'nı hiç görmemiş bir Şairin, kendini oral: gibi ifade etmesi, onu hiçbir zaman Ağrı yöresinden biri yapmaya mesnet teşkil etmez. Ağzına bir damla bile iki koymamış bir Şairin, meyden, meyhaneden söz etmesi de onu ayyaş yahut da iki düşkünü saymayı gerektirmez.

Bu nedenle Karacaoğlan'ın: ■ «B

„- "Vatanım Adana Maraş'

"Çukurova ilimiz var"

veya:

"Erzurumdur benim ilim

"Erzurumaur Demin HUM

msralarındaki değişiklikte dğmlenip kalmak yerine, daha sağlam yaklaşımlar içine girmemiz gerekmektedir. Kanaatimiz odur ki, Karacaoğan gibi hayatı böyle bilinmezlikler içindeki Őahsiyetler için yer adları, g, sosyal ya da tarihî olaylar, kendinden öncesine ait bilgiler ve dil unsurları yanında önemli bir kaynak daha vardır ki, o da halk Şiirlerine yansayan "gelenek ve greneklerdir. ■" v

Araştırmalarımızda bu hususu iki yönlü olarak ele aldık: 1-

Folklorik yoğunlaşma noktalarının tespiti 2 rlerdeki

geleneklerin Anadolu kültürü içindeki açılım alan-

.arının belirlenmesi.

Karacaoğlan'ın çok sayıda Őiiri vardır. Yakın zamanlarda O'na ait ya da O'nun olduğu kuşku götüren bu Őiirler cnklerden, ağızlardan toplanıp derlenmiştir. Sadettin Nüzhet Ergun ile Cahit ztelli'nin

yayınları, bu konuda önemli birer kaynak oluşturmaktadır. Biz özellikle bu iki yayını da taramış bulunan Sayın Dr. Müjgân Cunbur'un "Karacaoğlan" külliyyatını esas aldık.

Kitapta 507 şiir var. Bunların hepsini tek tek inceledik. En küçük ayrıntılardan en net motiflere kadar, konumuzla ilgili her bilgiyi sınıflandırıp değerlendirdik. Sonuçta, Karacaoğlan'ın şiirlerine yansıyan gelenek ve göreneklerin Çukurova ağırlıklı oldukları ortaya çıktı ve O'nun Çukurova menşeli bir Türkmen şairi olduğu gerçeği bir kez daha teyit etmiş oldu.

Gelenek ve görenekleri hayatın her alanı için düşünmek mümkündür. Sıralamak gerekirse:

- 1-Edebi gelenek ve görenekler
- 2-Dinî gelenek ve görenekler
- 1- Siyasi gelenek ve görenekler
- 2- Sosyal gelenek ve görenekler
- 3- Ahlakî gelenek ve görenekler
- 4- Mesleki gelenek ve görenekler
- 5- Ekonomik ve Ticari gelenek ve görenekler
- 6- Askeri ve Ticari gelenek ve görenekler

Elbette ki biz bu ana tasnife uyararak, Karacaoğlan'da tespit edebildiğimiz "gelenek ve görenek"ler üzerinde duracağız.

Karacaoğlan'da edebî gelenekler derken, O'nun başta Çukurova halk diliyle olan yakınlığını söylemiş oluyoruz. Şiirlerindeki Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi'nin genel karakteristiğiyle birlikte toy (bir tür kuş), tuman (elbise), turaç (bir tür sülün), siyec (fese dizilen altın, çit), asrık (yük) gibi morfolojik ve fonetik yapısı Çukurova orijinli yüzlerce kelime bunu doğrular.

Çukurova halk dili geleneği yanında şu hususlar da O'ndaki Çukurova edebî geleneğini yansıtan önemli unsurlardır:

- 7- Varsak-Türkmen kaynaklı "varsağı" türünde en çok şiir söyleyen halk şairimiz O'dur.
- 8- Semaî şekilli bir yiğitleme olan bu türe en yakın ve savaşı edebiyatının en seçkin örnekleri arasında yer alan "des tanları da türünün klasik örnekleri niteliğindedir.

3- Genellikle Çukurova âşıklarına özgü "cura", bu halk ozanımızın yegâne çalgısıdır.

Bunun dışında kalan halk tarzı söyleyiş, hece ölçüsü, halk edebiyatı nazım şekilleri ise, O'nun Anadolu kültüründeki ortak noktalarıdır.

Çukurova düşünce geleneğinin dünya görüşü, hayata bakış tarzı, karamsar olmaktan çok, sitemkârdır. Aynı eda, aynı ton Karacaoğlan için de geçerli... O'na göre dünya fanidir. Gurbet demek, ana-babadan ayrı düşmek demektir ve ölümcül sayılır.

' Karacaoğlan der ki fani dünyadan
Korkmaz mısın haram ile zinadan
Ayırırlar seni ana babadan Gurbet
ile düşen yiğit sağm'olur

Aşık, gurbet ile içiçedir. Ama bir türlü alışmamıştır. Cennet bile olsa, hatta padişahlık da verseler, eski Çukurova'nın uçsuz batağında beş parasız olmaktan daha yeğ tutulamaz:

Gurbet ilde padişahlık sürmeden Vatanında
züğürt olmak yeğ imiş (S.159)

Küfre uymak, akli kullanamamaktan gelir. Cana kıymaksa imansızlık işaretidir. Anadolu düşünce geleneğinin bir uzantısı olan bu anlayış, Karacaoğlan'da adeta mısra mısra anıtlaşmıştır:

Akılları yoktur küfre uyarlar
İmanları yoktur cana kıyarlar

Dinî geleneğimizde namaz borçtur. Ama Karacaoğlan, bu borcun bazılarınca terkenden yana son derece dertlidir:

Boynumuza farzdır beş vakit namaz
•Jl- Tanrının namazı kılınmaz oldu mısraları,

O'nun zamandan şikâyeti gibidir.

Türkler'de zina gibi gıybet de haramdır. Nitekim islâm ahlâkında da bu böyledir. Dilini dinleyip gıybet eyleyenler için Şair'in: "Oruç

tutup beş vaktini kılmasın" demesi boşuna değildir. Çünkü böylelerinin ibadeti "nafile"dir.

Doğal güzelliklerimiz kadar dinî inançlarımız, beylerimiz ve ilimiz, Frengistan'la bizi ayıran önemli motiflerdir. Onların da gülleri, dilleri, beyleri, illeri vardır ama, hiçbir zaman bizimkine benzememektedir.

Yaz ayları bastırınca yaylaya çıkmak, Çukurova geleneğinde önemli bir yer tutar:

Erişin dağların karı erisin	Karac'oğlan haylamadan
İniş seli düz ovayı bürüsün	Bolkar Dağın yaylamadan
Türkmen ili yaylasına yürüsün	Kav lü karar eylemeden
Ak kuzular melesin de gidelim	Dostu تنها buldum bugün
(S:33)	(S:281)

At ile yolculuk ya da âşık deyişiyle at ile "yola revan olmak" Anadolu halkının at ile olan içiçeliğini anlatır. Bu eski Türk töresi, Çukurova'da, hele hele Karacaoğlan'da Eğrikol'a, Kefendiz'e yahut da Maraş ve Göksun'a ulaşmak, Binboğa'da yatmak isteğiyle birleşti mi, daha bir özgünlük kazanır. (S:146-147)

Eski Türk geleneklerinden biri de avcılıktır. Ama bu ata sporuna "baz" motifi eklenince, ortaya özgün bir Çukurova geleneği çıkar.

O dönem Anadolu'sunda en önemi yapı malzemesi kerpiçtir. Bu gelenek, Karacaoğlan'da da yankısını bulmuş olmalı ki:

Her sabah her sabah gelem kapına —
Kerpiç oiam yapılayım yapına diyor.

Şairin	ve
Gidip şu güzelin ilin gezmeli	Kadife şalvarlı tül libaslinın
Kalem alıp kaşın gözün yazmalı	Güvercin topuklu sarı meslinin
Kırmızı önlüklü sarı çizmeli	Elleri kınalı kumru seslinin
Hatun kızlar nerden gider yolunuz.	Zülüfû gerdana tarayışlinın

dediğine bakılırsa, genç kızların göze sürme çekmeleri, kırmızı önlük ve sarı çizme giymeleri, ellere kına yakmaları, kadife şalvar ve tül elbise giymeleri de yaygın olsa gerek. Altın küpe, eldeki çeşit çeşit yüzükler bulunması âdettir. Karacaoğlan'ın:

t ,, Bir çift güzel gördüm yolda yolakta
Altın küpe şan veriyor kulakta (S:347)
* *

Yeşil ördek sulanıyor gölekte
Altın küpe şan veriyor kulakta (S:351)
* *

veya Gümüş yüzükleri takmış parmağa (S:71)

demesi bundandır.

Karacaoğlan geleneğinde herkes eşit olarak yaratılmıştır. Güzele ancak huyu-ahlâkı güzelse değer verilir:

•"• Güzelin kıymatı bin altın değer
Nitmeli güzeli huy olmayınca

dizeleri, bu geleneğin bir yansıması olmalı...

Çukurova'da görülen bir Türkmen geleneği de yöreye özgü avcılıktır. Avcılıkta, göllerde ördek avlamak kadar, atla "cevlan"a çıkmak da vardır:

;- Bir saray yaptırdım şöyle güzele
On halayık hizmet etsin güzele (S:115)

övgüsüne bakılırsa halayıklı, hizmetçili saray geleneği Çukurova için de geçerli... Güzelin karşısında yalvarmak yakarmak, yasılmak kadar, canı yanınca ona beddua etmek de var elbet...

Sıracalar çıksın nazik teninde
Dilerim ölesin tatlı deminde
Yüzün kara olsun Hak divanında
Kiyamet gününde başın dar olsun yahut da:

! Cennet yüzü görme ilelebet
Cehennem meskenin yerin nar olsun (S:119)

Konar-göçerlik, Çukurova geleneğinde bir Türkmen damgasıdır. Saz şiirimizle özdeş bu damganın izleri, baştan sona Karacaoğlan'da da vardır.

Eş seçmede dengi olmak aranır:

Karacaoğlan der ki öiüp ölünce
Ben de güzel sevdim kendi halımca (S:32)

Türk geleneği, soya, saygıyı ön planda tutar. Nitekim Karacaoğlan'ın:

"Ararlar bulurlar asıl soy insan" sözü, bunun bir kanıtıdır.

Namus, Karacaoğlan'da da önemli bir ahlâk ilkesidir. İnsan için onu yitirmekten daha kötü birşey yoktur. (S:143) Nitekim:

"Yitirip namusu orda kalmayım" isteği bundandır,

insanoğlu hatır saymalı, sır saklamayı bilmelidir: •-

Her olur-olmaza sırrını diyen Yiğidin başına bir hal gelince
Bozbulanık çaya akmış gibidir Onu yâd illere açıcı olma

Topluluk içinde arifçe oturmalı, yapıcı iyiliksever olmalıdır. Kötülükle oturup kalkmamalı, dost sözü dinlemelidir. (S:317)

Seni beni bir Mevlâ'dır yaratan Büyükleme hey
kız güzelim deyi (S:73)

mısralarına bakınca, alçakgönüllülük en büyük erdemlerden olmak gerek. Güzellik dahil, maddi varlıkların hiçbiri insanda büyükmeye neden olamaz. Ama güzeli çok olan ile gitmek (S:74), çirkin sevmeye tercih edilir.

Çukurova aşk geleneğinde sitem daha baskındır. Beddua, çoğu zaman sevgi temeline dayalı bir yumuşak iniştir. Hatta ince bir serzeniş, nazlı bir yakarıştır:

Gel der iken gelmez idin yanıma
Kız senin sevdiğin iiâzım değil veya -r.
* *

Ölürsem cenazem iller kaldırsın '■■■ *<-
Gelmesin üstüme iiâzım değil :
,r

mısraları, bunun canlı bir örneğidir.

Turunçgiller yetiştirmek, bu tarım kolunda bahçeler kurmak, güney illerimizin köklü ekonomik gelenekleri arasındadır:

Kız seninle bir bahçacık dikelim Ayvasından
turuncundan satalım (S:57)

Faiz, Çukurova insanının yakasını yüzyıllardan beri bırakmayan bir başbelasıdır. İşte bir dörtlüğün son iki dizesinde Karacaoğlan'ın gönlünde yatan aslan:

Günde beş yüz sarı'm gelse faizden
Dünyada tükenmez malister gönül (S:59) -----f-

Çok sayıda sürü sahibi olmak ya da kollar halinde atlı beslemek, dokuz yerde davul dövdürmek, Çukurova'da top yıkamaz zenginlik ve güç işaretidir. Tıpkı Karacaoğlan'ın şu deyişinde olduğu gibi:

- Sürülerim ergeçlerim yayılsa
Dokuz yerde davullarım döğülse
Kol kol olsa atlılarım dağılsa Yüz bin
atlı ile yol versen bana

İnsanlığın gerçek tarihi, edebiyattır. Çünkü edebiyat eserleri, toplumun kimliğini yapan bütün kültür unsurlarını içinde taşır. Onların zevkleri, zekâları, duyuş ve düşünüş tarzları, inançları, dilleri, hukukları, değer yargıları, olayları algılayış ve anlatım biçimleri, gelenek ve görenekleri bu eserlerdedir. Dün için Oğuz Kağan Destanı, Dede Korkut Hikâyeleri ya da Evliya Çelebi Seyyahatnamesi ne ise, bugün için de modern romanlarımız, hikâlerimiz, şiirlerimiz ve tiyatro eserlerimiz odur.

İşte, Türk kültür tarihinde belli bir çizgiyi ifade eden Karacaoğlan da, bu yönüyle önem taşımakta, O'nun şiirlerine yansıyan Çukurova gelenek ve görenekleri, eserlerindeki önemin yalnızca bir yönünü teşkil etmektedir.

Temennimiz odur ki, bilim adamlarımız sayesinde bu külliyyatın diğer yönleri de gün ışığına çıkarılsın, kültür hayatımızda yeni hamlelere vesile olsun.